

Наше Слowo

PIK LXVII № 19 (3378) WARSZAWA, 8 TRAWNIA 2022 ROKU
CІНА – зл. 5 zł (VAT = 8%) – CENA NUMER INDEKSU 366609

УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖНЕВИК TYGODNIK UKRAINSKI UKRAINIAN WEEKLY
Інтернет-версія газети www.nasze-slowo.pl ISSN 0027-8254

Ключ у дверях дому, якого більше немає

На вулицях Києва досі багато «довоєнної» реклами. Коли йдеш містом, за неї постійно чіпляється погляд. Мені особливо запам'яталися: анонс вечірки, яка мала відбутися 25 лютого, постери фільмів, які мали би бути в прокаті в березні, і реклама житла у мальовничих київських передмістях. Квартира в Бучі у гарному житловому комплексі, приміром. Передмістя Києва, яке ще донедавна вважалося престижним і чудовим місцем для сімейного життя; затишні будинки серед соснових лісів. Скільки з них вціліло тепер?

У квітні я вперше з початку повномасштабної війни потрапила за межі столиці — ми поїхали в область допомогти прибирати міста після російської окупації. Потрапити туди було непросто — не лише через зруйновані дороги та мости, а й через, як ми жартуємо говорили, високий конкурс на посаду волонтера в області. Поїхати допомогти хотіло справді багато людей; їх могли пустити тільки на розміновані попередньо території, після того, як рятувальники Державної служби із надзвичайних ситуацій (ДСНС) приберуть основні завали, при роботі з якими потрібна спеціальна техніка. Спочатку я натрапила на групу в соцмережах під назвою «Добробат»: там шукала волонтерів для допомоги якраз ДСНС. Наприкінці першого дня для допомоги зареєструвалося 3000 добровольців, а рятувальники попросили приїхати 50 людей — звідси й «конкурс».

Утім, чим далі просувалося розмінування, тим більшим ставав фронт роботи і спрощувався доступ волонтерів до звільнених міст. Подекуди люди почали самі контактувати з місцевою владою,

збирати волонтерів та інвентар і приїжджати з Києва допомогти. Домовлялися про виїзди прямо в соцмережах, знайомилися між собою на місці. До однієї з таких груп долучилася і я.

Гостомель

У перший день до Гостомеля ми добірємося із Сашею, який живе недалеко від мого району, має автівку і зголошується забрати й мене. Саша — айтішник, живе та працює нині на Західній Україні. Бере відпустку на тиждень, аби приїхати до Києва допомогти із прибиранням на деокупованих територіях. Напередодні виїзду він навіть встигає зганяти у магазин по інструменти та будівельні рукавиці — купує для себе й для мене. Коли я пропоную розділити витрати на бензин, категорично відмовляється, жартуючи: «Я ж айтішник».

— Знаєш, — каже Саша, — я ж оце за весь цей час навіть не чув вибухів. І не бачив вживу руйнувань.

Початок поїздки збуваємо за моїми розповідями про життя в Києві на початку повномасштабної війни, коли росіяни намагалися прорватися у сто-

лицю. Потім в'їжджаємо до Ірпеня, навколо починаються зруйновані будинки, кістяки спалених машин на дорогах — подекуди приватних автівок, а подекуди військової техніки. Я, хоч і провела останні два місяці ближче до війни, ніж Саша, такі виразні сліди безпосередніх бойових дій настільки зблизка також бачу вперше. У Києві весь цей час було дещо інакше — переважно ракетні удари, диверсійно-розвідувальні групи в окремих районах. Тут люди зіткнулися з російською армією у відкритих боях.

Часом, коли проводиш цілі дні за переглядом фото, читанням репортажів та свідчень про окупацію — опиняючись у цих місцях, мимоволі вдивляєшся у краєвиди навколо, намагаючись щось упізнати у побаченому (тільки тепер) на власні очі. Чи це та сама дорога, на якій стояла та сама розстріляна машина із тілом водія усередині? Яка, зрештою, різниця, якщо таких автівок на різних дорогах були десятки? І звідки ця нав'язлива звичка людської психіки шукати щось упізнаване, знайоме — навіть серед слідів нелюдських злочинів?

Ми проїжджаємо міст із діркою в полотнищі, протискаючись між краєм діри і краєм мосту; мінаємо будинки, більш і менш зруйновані. Проїжджаємо повз вцілілий супермаркет «Новус». Не полишає відчуття, що, їдучи так, ти ніби заглядаєш у шпарини різних реальностей: вціліла квартира, спалена квартира. Розстріляний магазин, просто зачинений магазин. Зруйнована кав'ярня біля зупинки громадського транспорту: на вітрині стоять неторкнуті шматочки тортів, засипані склом. Ніби картинка із мирного життя поруч із картинкою з війни невміло склеєні у фоторедакторі. Мозок відмовляється поєднувати ці картинки в одну реальність, бо це означає визнати абсолютну ірраціональність, випадковість усього: ось у цей будинок прилетіло, а цьому пошастило.

Утім, це не стосується цілих рядів будинків, котрі, як видно, росіяни просто цілеспрямовано розстрілювали. Бо могли. Бо будівлі виглядали занадто красиво. Бо треба було зірвати на комусь або на чомусь свою фрустрацію. І тут, роздивляючись їх, ти знову ловиш свій впертий мозок на бажанні раціоналізувати. Зрозуміти, чому вони зробили те, що зробили. Кажеш собі, що це марна справа, і намагаєшся зосередитися на роботі.

У Гостомелі ми прибираємо двоє кількох багатоповерхівок. Робота «ручна», тобто не потребує спецтехніки — тільки руки, кілька лопат, граблів та мішків. Місцевий працівник, який приводить нас на локацію, пояснює: гостомельській владі зараз дещо складніше, ніж бучанській чи ірпінській, бо в Гостомелі вбили мера, а очільники інших міст вціліли. «Он Ірпінь уже набагато більш прибраний. Але ж його і звільнили раніше, найпершим з усіх. У нас в Гостомелі — військове містечко, то ви його ще не бачили... Та й там, зрештою, уже немає на що дивитися», — каже чоловік. Я пригадую гостомельський аеропорт — саме там росіяни спалили найбільший у світі літак «Мрія».

Працюючи в Гостомелі, ми не зустрічаємо місцевих — у місті саме триває кількаденна комендантська година.

Є щось іронічне в тому, що вона завжди називається «годиною», попри те, що триває щонайменше ніч, щонайбільше — кілька днів. Ніби час у цю мить зупиняється і стискається до розмірів шістьдесяти хвилин. Приблизно так само відчуваєш себе в підвалі, коли чекаєш, поки закінчиться повітряна тривога.

Ми вигрібаємо пінопласт та скло, що порозліталися із простріляних будинків навколо. Тут же валяються напівз'їдені складові російських сухпайків, порожні картонки від них, осколки (як виявилось потім, одним із таких осколків Саша пробив колесо в машині по дорозі сюди), відстріляні гільзи. Багато скла, яке повилітало з вікон від вибухових хвиль. На вцілілих вікнах та дверях видно, як вони ставали спробами якоїсь комунікації з окупантами увесь цей час: аркуші А-4 з написами від руки «Діти» (досі не познамали, думаю я, а від звільнення минуло ж уже кілька тижнів), на дверях до під'їзду — великим літерами «Цивільні», «Живуть люди», навіть «Ми тут живемо». Навколо будинку з таким написом ми якраз прибираємо скло з вікон. Постфактум, коли вже знаєш ставлення росіян до цивільних, мимоволі жахаєшся, коли бачиш ці написи: думаєш, чи не підписали ці люди собі смертний вирок, лишаючи такі вказівки на будинках в надії, що російська армія не чіпатиме мирних мешканців?

В одній із квартир повилітали шибки, а на балконі — сушаться рушники. На дверях до сусіднього під'їзду — ще один напис: «Ми повернулися».

Біля однієї з багатоповерхівок знаходжу написану від руки записку. Хтозна, чи залишив її хтось із мешканців цього дому, чи занесло сюди вітром. У короткому тексті на кілька рядків жінка повідомляє про смерть свого чоловіка — за кілька днів після початку повномасштабної війни; через бойові дії вона не змогла його поховати. У самому низу аркуша — приписка з проханням її пробачити, адресованим уже померлій людині. Жінка залишила свій номер телефону. Повернувшись у Київ, дзвоню за цим номером — виявляється, тіла чоловіка досі не знайшли. Моргі зараз переповнені, процедури упізнання тривають довго.

Бородянка

У квітні в медіа розлетілося фото: майже повністю зруйнований будинок, одна стіна, що залишилася від квартири, і на тій стіні висить шапка — єдине, що вціліло. Дивовижно, що висить і не впала від вибуху. Ця фотографія зроблена якраз в Бородянці.

Стіни провалюються, відкриваючи цілі кімнати, і, навіть не прагнучи цього, ти мимоволі спостерігаєш за уламками чийогось приватного життя. Кухні, вітальні, спальні, книжкові полиці, столи та стільці. Ці картини повторюються раз за разом і стають частиною ландшафту. За кілька днів після поїздки в Бородянку я впізнаю знайомі вже двері та частину кімнати зі зруйнованого будинку, біля якого ми працювали, на фото в одному з численних репортажів когось із журналістів. Пам'ятаю, як вітер грався фіранками у вікні дому навпроти.

ГРОМАДСЬКІ ВІСТІ

Площа Вільної України в Гдині

Фото з фейсбук-сторінки міського сайту gdynia.pl

Площа перед міським музеєм у Гдині з 28 квітня називається площею Вільної України. Офіційного найменування вона досі не мала. На церемонії присвоєння назви були присутні: влада Гдині, генеральний консул України в Гданську Олександр Плодистий, мешканці міста та громадяни України. Про це повідомляє економічний портал wpr.pl.

«Сьогодні Україна навчає весь вільний світ, що значить любити Батьківщину, любити свободу. Ми з повагою та захопленням віддаємо шану бойовій, незалежній і вільній Україні», — сказав мер Гдині Войцех Шурек під час церемонії відкриття таблички з новою назвою і додав, що весь світ вчиться мужності на прикладі України.

Генеральний консул Олександр Плодистий подякував місту за ініціативу і наголосив, що захищати свою країну набагато легше, якщо знати, що її підтримує весь цивілізований світ.

«Ми є свідками історичних подій, які будуть важливими в історії протягом століть. І свобода для нас — найголовніше», — підкреслив український дипломат.

Під час церемонії присутні заспівали гімни Польщі та України.

Перед тим у Музичному театрі імені Данути Бадушкрової у Гдині відбувся концерт дитячого ансамблю «Сонечко» з Житомира. Цікаво, що члени ансамблю в козацьких костюмах також брали участь у засіданні Гдинської міської ради 27 квітня. На сесії були присутні мер Войцех Шурек, консул Олександр Плодистий та мер Житомира Сергій Сухомлин. У ході сесії було прийнято рішення про співробітництво міст-побратимів Гдині та Житомира. Учасники заспівали гімни двох країн.

Сквер Героїчного Маріуполя у Гданську

Депутати міської ради Гданська 28 квітня ухвалили постанову, згідно якої сквер на перехресті вулиць Партизанів і Матки Польки отримав назву Героїчного Маріуполя. Пропозиція зробити такий жест прозвучала на одній із березневих сесій міської ради Гданська, її вніс міський голова Маріуполя Вадим Бойченко. Ініціативу зустріли з великим розумінням як мер, так і всі депутати міськради, тому так швидко вдалося підготувати проект і винести його на голосування. Рішення було прийнято одностайно.

«Я глибоко вдячний за рішення назвати сквер у районі Вжешч на честь героїчного Маріуполя. Це дійсно дуже важливо для українців та України. Маріуполь став одним із символів російського варварства. Бо те, що там відбувається, — це вже не війна, а знищення міста і всіх його мешканців — від наймолодших до найстаріших», — заявив генконсул України Олександр Плодистий одразу після ухвалення постанови, слова якого цитує міський голова Гданська.

«ПУНКТ» — місце інтеграції через мистецтво для новоприбулих українців

27 квітня у Кракові відкрився новий осередок культури «ПУНКТ» (PUNKT). Його мета — об'єднати українців і поляків за допомогою мистецтва. Назва «ПУНКТ» є акронімом від Polska Ukraina Natura Kultura Transfer. Тут проводитимуть різноманітні майстер-класи для дітей і дорослих: арт-терапію, художні та музичні заняття, курси з вивчення польської мови.

«ПУНКТ» є ініціативою краківського Театру імені Юліуша Словацького, Товариства «Salam Lab» та фонду «Зустріч». Він розташований в Малопольському саду мистецтв (вул. Райська).

З'явився і зник напис «Волинь 1943» на жовто-блакитному постаменті у Кракові

Постамент, що залишився від пам'ятника маршалу Коневу в Кракові, в середині березня був розфарбований у жовто-блакитні кольори на знак солідарності з українцями, на яких напала росія. Ініціатором акції виступив депутат польського Сейму Богуслав Сонік.

26 квітня міський активіст Павел Галат виклав у соціальних мережах фотографію пошкодженого постаменту, на якій видно, що хтось написав на ньому «Волинь 1943», маючи на увазі Волинську трагедію, яка сталася під час Другої світової війни. «Польсько-українська дружба. Доповнення», — зазначив у своєму пості активіст.

Даний випадок також прокоментував Богуслав Сонік: «Такі вчинки, як поява цього напису, будуть повторюватися, адже Москва хоче за будь-яку ціну посварити поляків з українцями. Відомо, що Волинь — це травма у польській пам'яті, але сьогодні ми пишемо абсолютно нову сторінку у стосунках з українцями, залишаючи на потім вияснення історичних подій», — цитує слова політика, який родом з Кракова, видання «Газета Виборча».

Через кілька годин з моменту виявлення провокаційного напису він зник. Про це повідомила голова управи Малопольського комітету захисту демократії Евеліна Питель. «Ми підійшли з фарбою, а там уже все було зафарбовано», — написала вона 27 квітня на фейсбук-сторінці. Поки що не відомо, хто зробив напис на постаменті та зафарбував його.

Фінал «The Voice Kids 5» з українськими мотивами

Скріншот з відео талант-шоу «The Voice Kids 5»

23 квітня відбувся фінал польської версії талант-шоу «The Voice Kids 5», де свою майстерність показують юні співаки. На початку фіналу прозвучала патріотична пісня української співачки Тіни Кароль «Моя ім'я Батьківщина». Її заспівала Амелія Анісович. Ця семирічна дівчинка здобула популярність завдяки виступу в бомбосховищі у Києві. Запис виконання Амелією пісні з мультфільму «Крижане серце» опублікували провідні видання світу, включно з BBC, The Independent, Daily Mail, NBC та інші. Відео побачили мільйони людей. Мала Амелія зараз проживає в Польщі. 20 березня вона взяла участь у концерті підтримки України в Лодзі.

Під час фіналу «The Voice Kids 5» малу киянку підтримали учасниці талант-шоу Амелія Куштала, Юліанна Китова та члени журі програми — польські музиканти, які співали українською.

Читачі тижневика, мабуть, чули не лише про Амелію Анісович, а й про Амелію Куштала. Ця 14-річна українка виступає в дитячому вокальному гурті «Сузір'ячко» з Ольштина, де виконує українські народні пісні.

«Українські пісні прекрасні, вони мають дуже глибокий зміст. Мій батько — українець, який народився в Польщі. Я пишаюся своїм українським походженням», — сказала Амелія Куштала в ефірі, коли прийшла на програму.

Президентське подружжя Польщі привітало християн з Великоднем

Президент Польщі Анджей Дуда та його дружина Агата Корнгаусер-Дуда привітали християн православної, греко-католицької та інших східних церков з Великоднем. Текст привітання опублікований 24 квітня на сайті президента Польщі.

«З нагоди свята Воскресіння Господнього прийміть сердечні вітання і найкращі побажання. Нехай ці особливі дні принесуть Вам якомога більше спокою, миру, нової надії та духовного відродження», — йдеться у президентському повідомленні.

Президент у привітанні згадав, що цього року свята відбуваються в тіні трагічних подій в Україні та подякував усім, хто допомагає біженцям. Глава польської держави зазначив, що піднесено атмосферу цих свят порушують драматичні повідомлення з-за нашого східного кордону.

«Багато хто з вас приймає під своїм дахом біженців з України, яка бореться за свободу. Щиро дякуємо за

Фото з сайту prezydent.pl (автор Якуб Шимчук)

відкриті для них ваші серця. Ця солідарна допомога і доброта є надзвичайно важливим свідченням віри та людяності. Ми всі прагнемо справедливого та міцного миру для країни, яка у 1034 році разом зі своїм правителем, святим Володимиром I, прийняла хрещення за візантійським обрядом», — читаємо в офіційному повідомленні на сайті президента. Також там розміщено відеопривітання від президентської пари.

У Європейському центрі солідарності є уповноважений у справах польсько-української солідарності

З 22 квітня колишній консул України у Гданську Лев Захарчишин розпочав роботу у Європейському центрі солідарності. Про це український громадський і політичний діяч повідомив на своїй фейсбук-сторінці. Українець виконуватиме обов'язки Уповноваженого директора у справах польсько-української солідарності.

Фото з фейсбук-сторінки Лева Захарчишина

Лев Захарчишин добре відомий жителям Гданська та Помор'я загалом. З березня 2016 року до липня 2021 року обіймав посаду консула-керівника Консульства України у Гданську. Був задіяний у багатьох проєктах, пов'язаних із польсько-українським співробітництвом, і разом із дружиною брав участь у проєктах промоції української культури у Тримісті. За його ініціативою минулого року один зі скверів Гданська названо на честь генерала Армії Української Народної Республіки Марка Безручка. За п'ять років проживання у Гданську тісно співпрацював з місцевою українською громадою, зокрема з Поморським відділом Об'єднання українців у Польщі та місцевим гуртком Об'єднання.

Тур оркестру «Голос України» у Польщі та Німеччині

21 квітня у Національній філармонії Варшави звучали твори видатних українських композиторів: Максима Березовського, Бориса Лятошинського та Мирослава Скорика. Надзвичайний концерт у Варшаві в межах європейського туру представив Київський симфонічний оркестр «Голос України».

Як зазначають члени оркестру, європейський тур проводиться для того, щоб голос України у світі зазвучав ще більш потужно.

«Українські музиканти сьогодні мають стати голо-сом України і голосом тих українців, які через військову агресію росії його вже не мають. Заради них ми повинні захищати і поширювати українську культуру, аби люди в усьому світі почули безстрашних українців, які виборюють мир для Європи. А також вшанувати тих, чийе життя стало надто дорогою ціною за свободу. Та переконати допомоги нам зброєю, щоб зупинити людські втрати і наблизити українську свободу якомога скоріше», — пояснює мету концертного туру пресслужба оркестру.

У Варшаві на знак вдячності полякам за допомогу Україні оркестр виконав твір польського композитора Генрика Венявського. Після польської столиці концерти українського оркестру відбулися у Лодзі, а також у кількох містах Німеччини.

Опрацював на основі повідомлень **Павло ЛОЗА**
Більше новин шукайте на сайті: nasze-slowo.pl

путін не збожеволів

У цьому переконував багаторічний кореспондент «Газети Виборчої» у росії Вацлав Радзівінович. Дискусію про ситуацію на Сході України, що відбулася в Ольштині, організувало Суспільно-культурне товариство «Поезєже».

Представник організатора політолог Тадеуш Барила спочатку зауважив, що війна в Україні показала важливість рішення про членство Польщі та інших країн регіону у НАТО. Водночас він зазначив, що Україна страждає від агресії не тому, що хотіла увійти до НАТО, а тому, що до нього не належить. Цей процес свого часу зупинили Франція та Німеччина. Потім формування східного флангу альянсу вже не могло зупинити агресії москви у 2014 році. До цього часу в багатьох країнах довго вірили, що можна європеїзувати росію і путіна через економічні та культурні зв'язки. Таке переконання існувало й у Польщі. Тому, наприклад, за європейські кошти фінансувалося багато програм співпраці, в тому числі з Калінінградською областю. Нині відомо, що близько 100 таких програм не будуть завершені, оскільки партнерство розірвано.

Тадеуш Барила також відзначив, що в польських медіа за останні 20 років правління путіна фактично не існувало справжнього уявлення про його наміри. Оглядач не погодився і з популярним твердженням, що нібито Польща є експертом у справах росії. На його думку, важливіші аналітичні центри знаходяться у Швеції чи США.

Вацлав Радзівінович у свою чергу зауважив, що нині дуже часто говорять про божевільня путіна. На думку журналіста, це не так. Сам Радзівінович майже до перших днів війни не вірив у її вибух. Він розумів, що путін не відпустить Україну та Білорусь, але вважав, що своїх цілей досягатиме іншим способом. «Війна була неминучою, оскільки росія знаходиться у смертельній небезпеці. Так говорить путін, але світ це сприймає як прояв психічної хвороби», — відзначав журналіст. Пояснюючи своє судження, він зауважив, що за правління путіна постійно зростала відсталість росії від світу. Радянський Союз виробляв 6% світового валового продукту, а для сучасної росії цей показник становить 2% і постійно скорочується. За мить росія з шостої позиції за рівнем економіки значно опустилася донизу, де її випереджає Індонезія. Для росіянина з його імперськими амбіціями — це якесь параноя. «росія перестає приваблювати сусідів по причині своєї відсталості та поганого управління. Вона в період правління путіна нікого до себе не привернула, а навпаки, всіх відштовхнула», — відзначав Вацлав Радзівінович. При чому спочатку все виглядало зовсім інакше — світ горнувся до москви, сюди прийшов західний бізнес тощо. Росіяни мали багато грошей та можливостей, «були у клубі». Згодом вони все це втратили, але у них залишилося одне, чого світ не взяв до уваги, — армія. Увесь цей час генерали постійно переконували путіна, що росія є номером один у світі. Отже, росія бачила, що постійно втрачає колишні держави-сателіти, і що НАТО наближається. Водночас там розуміли, що є

▲ Тадеуш Барила, Вацлав Радзівінович

сильнішими за сусідів. «Вийшло дуже просте рівняння — тепер є час на війну», — сказав журналіст. До того ж, росіяни розуміють, що мають конкурентів, оскільки таку ж новітню зброю виробляє Китай та США. «Тому, думаю, путін раціонально вирішив, що зараз і є цей момент», — продовжив Вацлав Радзівінович. Брак успіхів російської армії путін пояснює, зокрема, тим, що багато нової зброї москва не допрацювала, і відносно часто від неї гинуть безпосередньо конструктори. Свій внесок зробили й корупція в армії та застаріла або відсутня логістика. Проте, на думку журналіста, не варто робити з цього надто оптимістичні висновки. московський сценарій на найближче майбутнє — поширення присутності на Донбасі, здобуття коридору до Криму, взяття Одеси і поєднання з Придністров'ям. «Пат був би найбільшою поразкою путіна. Він упав би в очах свого суспільства, а тому не може до цього допустити», — відмітив Вацлав Радзівінович.

Журналіст також зауважив, що для путіна характерними є не дії за планом, а дії залежно від поточної ситуації. Якщо остання цього вимагатиме, то путін може задовольнитися Донбасом та коридором у Крим і проголосити це як перемогу. Якщо ситуація дозволить, тоді війна дійде до Дніпра, або займе усю Україну. Водночас Радзівінович вбачає, що захисники України мають шанси на перемогу, тим більше, що вони добре підготовлені до боротьби на Донбасі. Якщо Захід їм допоможе й надалі, то війна може завершитися перемогою. Але зараз, на думку журналіста, в росії, напевно, відбувається велика мобілізація, і вже є більше порядку в російській армії.

Журналіст також відзначав, що російські генераліястриби мають велике бажання виступити проти якоїсь країни НАТО. Їх мета — показати, що п'ята стаття Північноатлантичного договору про колективну оборону не працює, і що після удару нічого не буде. Цілями можуть бути Латвія, Польща та канал поставки зброї в Україну. ■

Григорій СПОДАРИК

Скріншот з відео надав автор статті

У Варшаві пройшла презентація книги української поетки

У столичному Фактичному будинку культури 28 квітня відбулася презентація книжки «Гравітація слова» української поетки Юлії Бережко-Камінської.

Книга складається із семи розділів, до неї увійшли вірші, написані протягом останніх двох років. Авторка розповідає, що книга була запущена у друк за два дні до війни.

«Вона сповнена «медоносними» віршами, що пахнуть травами, які насичені радістю життя, прославлянням земного життя, з усіма українськими горами й луками, сонцем, людською ніжністю та сердечним теплом. У книзі є розділ «Рід» — про наші корені, про те, що нас тримає на цій землі, що надихає. Ця збірка з поезією про кохання та радість життя друкувалася, поки тривала війна, з її смертями і жахами», — розповіла поетка.

Авторка родом з Херсонської області, багато років жила у Бучі. З початком війни мусила покинути свій дім — тимчасово переїхала у Краків. На творчу зустріч із поетесою прийшли десятки людей, які слухали вірші та питали авторку про її творчість і війну, а ще не стримували сліз від її розповідей про виїзд із Бучі.

«Я майже нічого не взяла з собою, лише фотоапарат, книжку та двох дітей. На збори було лише п'ять хвилин», — каже Юлія.

Юлія
Бережко-
Камінська

Фото авторки статті

Наприкінці заходу відбувся особистий діалог із поетесою та автограф-сесія.

Авторка є лауреаткою Всеукраїнського літературного конкурсу імені Григора Тютюнника та Всеукраїнської літературної премії імені Олександра Олеся. Також дві книги поетеси були номіновані на Національну премію імені Тараса Шевченка й отримали низку престижних всеукраїнських літературних премій.

Окрім того, Юлія є співавторкою численних збірок, альманахів, антологій, авторкою понад 500 публікацій у національних і закордонних журналах, гостею радіо та телевізійних програм, учасницею численних літературних заходів у багатьох регіонах України. ■

Валерія ГУРЖИЙ

Дослідження про біженців з України

Українські біженці в основному потрапили у великі польські міста та в регіони навколо них. Частина українців тут лишиться на довше, але більшість зразу після війни хоче повернутися додому. Зараз викликом для них і польської держави є вивчення польської мови та робота.

Про це свідчать дослідження і звіт, які виконали Агенція за працевлаштування в Польщі EWL та Студії Східної Європи Варшавського університету. Документ показує, що російська агресія змусила виїхати до Польщі з України в основному жінок (94%) віком 26–45 років. Дослідники відзначають, що це може бути найбільш відважна вікова категорія, яка схильна ризикувати задля безпеки. З іншого боку, це може свідчити про бажання захистити дітей від російських військ, оскільки 2/3 біженців прибули з дітьми молодше 18 років. «Матері з дітьми — це група, яка потребує особливої опіки: як психологічної допомоги (багато дітей може мати травми від воєнних дій), так і можливості працевлаштування на таку роботу, яка б давала можливість займатися дітьми», — відзначається у дослідженні.

Звіт також показує, що найбільша кількість осіб (36%) прибула з північних регіонів, в основному з Київ-

ської області. Це пов'язується з тим, що саме тут в перші дні війни зосереджувався наступ агресора. Серед біженців, подібно як і серед мігрантів, які приїздили до Польщі ще до війни, переважають особи з вищою освітою (61%). Значна частина з них в Україні працювала в секторі послуг і торгівлі (27%), 17% — це висококваліфіковані спеціалісти, 15% — працівники сектору освіти. На відміну до мігрантів, які працювали у Польщі в 2021 році, небагато хто з нині прибулих володіє польською мовою. Лише 9% знають її добре або дуже добре. До цього 4/5 біженців переважно не працювали у Польщі, що може обумовлювати проблеми — працевлаштування нижче рівня кваліфікації до моменту вивчення мови. «Мовні курси можуть виявитися одним із найнеобхідніших системних рішень, що дозволить швидко інтегрувати біженців та знайти їм роботу на польському ринку праці», — відзначається у звіті.

Цікаві й результати дослідження щодо майбутнього. Більшість мігрантів хоче повернутися в Україну, при чому кожна третя особа заявляє про бажання залишитися у Польщі на довше. 12% опитаних не хочуть ані повертатися додому, ані залишатися у Польщі. Ціль їхньої міграції — це Німеччина (26%), США (16%), Велика Британія (11%) та Швеція (10%). Дослід-

ники відзначають, що така тенденція може обумовлюватися відкриттям досі важкодоступного ринку праці у цих державах, або їхньою прихильною соціальною політикою. Тим не менше, більшість українців (56%) має намір повернутися на батьківщину одразу після завершення воєнних дій. При цьому значна більшість мігрантів (63%), які залишаються у Польщі, планують тут працювати. Лише кожен п'ятий говорить, що планує утримуватися на власні зоощадження.

Експерти відзначають, що незнання польської мови, переважання жінок у структурі біженців і потреба опіки над малолітніми дітьми можуть породжувати проблеми у пошуку себе на польському ринку праці. Важливе значення також має той чинник, що майже 70% біженців хочуть жити у містах з населенням понад 200 тисяч мешканців. «Однак легший доступ до громадської інфраструктури у великих місцевостях не означає, що так само просто буде знайти тут роботу чи помешкання», — відзначається у звіті.

Низьким є також рівень готовності до внутрішнього переміщення. Аж 72% біженців хоче залишатися у тих регіонах, в яких зараз перебуває. Пояснюється це наявністю дітей. Частина з них вже почала навчання у польських школах і помалу пристосувалася до життя в нових умовах. Чергові зміни можуть погано вплинути на їхній розвиток, емоції та почуття безпеки. ■

Григорій СПОДАРИК

УКРАЇНА

Вдома, але без дому

Як житимуть вимушені переселенці, які залишились в Україні

▲ Модульне містечко у Львові, подароване урядом Польщі

«Справа в тому, що у мене немає дому», – співає гурт «Один в каное». Для десятків тисяч українців зараз це основна проблема. Українська омбудсменка Людмила Денісова нещодавно заявила, що через електронний портал державних послуг «Дія» вже надійшло понад 76700 інформаційних заявок про знищення та пошкодження майна. Загальна площа збитків становить понад 5,3 млн квадратних метрів. Війна для сімей, що залишилися без дому, не закінчиться з нашою перемогою. Далі буде інший фронт, де треба починати все «з нуля». Для таких людей створюють модульні містечка. Деякі з них фінансують на державному рівні, а деякі будують приватні компанії.

Транзитні містечка без транзиту

З початку російського вторгнення для переселенців з Донбасу українська влада надала тимчасове модульне житло. Точніше воно повинно було бути тимчасовим. Але реальність показує протилежне – люди живуть там і досі. У семи модульних містечках, що збудували в 2015 році у найближчих до зони бойових дій Дніпропетровській, Запорізькій та Харківській областях, живуть сотні людей. Отримуючи соціальні виплати в розмірі 4 тисяч гривень, вони вже сьомий рік проживають у металопластикових блоках площею близько 12 квадратних метрів, закриваючи очі на проблеми з комунікаціями та аварійний стан будинків. Термін їхньої експлуатації вже минув, тому комунальники не проводять ремонти.

Назва «транзитне містечко» залишилась лише назвою. Війна триває вже восьмий рік, а люди не можуть повернутися додому. З 2015 року ситуація з тимчасовим житлом майже не змінилась. Єдине – таких осіб тепер на десятки тисяч більше. З кожним днем війни ця цифра збільшується.

Гроші на містечка для переселенців зі Сходу України тоді виділив німецький фонд. Сьогодні допомагає Польща – на минулому тижні відкрите перше модульне містечко у Львові, де житло отримали 250 українців.

Польща і тут не стоїть осторонь

У квітні, завдяки фінансуванню польського уряду та за підтримки Міністерства розвитку громад та територій України, відкрили перше містечко для переселенців у Львові. Тут це перший проект модульного житла. Раніше міська рада Львова за сприяння Агентства ООН у справах біженців (UNHCR) облаштувала наметові містечка.

Для тих, хто хоче залишитися тут на тривалий час, польський уряд подарував модулі, що розраховані на проживання чотирьох осіб.

– Ми не можемо залишити наших друзів та сусідів наодинці, – сказав під час відкриття першого такого містечка прем'єр-міністр Польщі Матеуш Моравецький. Далі у планах Польщі ще два таких проекти у місті.

У тимчасовому модульному просторі організовано все для комфортного проживання: у будиночках є санвузли з туалетом і душем, опалення, електрика, основні меблі. Окремо розташовані ідальня та адміністративні будівлі.

Найближчим часом планують відкрити ще два містечка у районах Львівщини. А в перспективі – додатково встановити модульні будинки на Київщині, Сумщині та Чернігівщині. Загалом Польща планує створити житловий простір для 20 тисяч вимушених переселенців по всій Україні. Щомісяця хочуть розселити по 5 тисяч

осіб. Такий варіант житла є саме тимчасовим.

А поки на державному рівні думають над довгостроковими опціями, деякі українські приватні компанії реалізують проекти, що за форматом відрізняються від вище описаних.

Симбіоз бізнесу та благодійності

Зберегти свій бізнес, підтримати економіку та допомогти людям – це нова інтерпретація фрази «збудувати дім, посадити дерево та виростити сина» в умовах війни. Хоча, «збудувати дім» можна залишити. Українські архітектори, девелопери і конструктори вже запустили декілька ініціатив, спрямованих на створення комфортного житла для переселенців, яке потім можна буде використовувати: продати, перевезти, скласти наново або навіть надати йому нового сенсу – наприклад, створити готельний комплекс. Якщо будинки мобільні, естетично привабливі та енергоефективні – вони не обов'язково повинні мати тимчасову функцію.

До таких проектів, зазвичай, залучають інвесторів – українських підприємців чи закордонні компанії. Ті, в свою чергу, можуть одночасно зберегти кошти і допомогти людям. Наприклад, після війни створити на базі модульного містечка рекреаційний центр або резиденцію для фрілансерів – житло з коворкінгом.

Інша модель – будувати там, де безпечно, і продавати, а частину прибутку реінвестувати у соціальні проекти. Такий підхід обрав столичний девелопер Євген Леськів, київські проекти якого поки що на паузі. «Підтримка економіки країни у такі часи повинна стати пріоритетом для підприємців. Більше того, будівельний бізнес не може зупинитися – українці, які залишились без осель, гідні отримати шанс на нове життя, яке має бути у комфортному середовищі», – розповідає він про свою мотивацію.

Леськів пояснює, як він із компанією вирішили об'єднати бізнес та допомогти переселенцям. Запустивши будівництво котеджів біля Буковелю, що у Карпатах, 80% прибутку його компанії інвестує у створення містечок для українців, які залишились без власного житла. На сайті ініціативи ReHome можна відправити благодійний внесок, аби підтримати зведення містечок. Або ж заповнити анкету на отримання будиночку і розповісти свою «воєнну» історію. Менеджери розглядають анкети та систематизують запити, а потім телефонують кандидатам на житло. Пріоритет надають родинам, у яких хтось має інвалідність, а також тим, хто змушений був покинути гарячі точки – Маріуполь, Харків чи Київську область.

Один проданий котедж від компанії Євгена – це один модульно-каркасний будинок для шести-восьми переселенців. Усього тимчасову домівку зможуть отримати близько 1700 людей, які не мають можливості придбати житло.

На зведення одного будиночка необхідно лише 2-3 тижні. Усі деталі доставляють однією або двома фурами, залежно від розміру житла. А до будівництва та організації території містечка планують залучити і самих жителів,

аби ті, хто залишився без роботи, змогли оплачувати символічну суму оренди. До перемоги України проживання буде безкоштовним.

Тим часом багато хто цікавиться купівлею котеджів у Карпатських горах, які стануть основою фінансування соціального проекту, адже на Заході України відносно безпечно. Деякі українці принципово не хочуть виїжджати за кордон, тому інвестують у власне житло у західних областях.

У чому відмінність модулів нового формату

Сучасні технології дозволяють збирати будинки як конструктори. Одна із сучасних тенденцій будівництва – це каркасно-модульна технологія, яка дозволяє створювати готові частини будинку. Такі будинки можуть бути більшими чи меншими і мати різне наповнення.

В українців є запит на якісну та красиву архітектуру. Більшість українських компаній, які наразі займаються проектами соціального житла, переконані, що комфорт, затишок та естетика – це основні умови, які потрібно враховувати. Наприклад, автори проекту «Паляниця Дім», які планують реалізувати ідею сферичних будинків, на сайті ініціативи пояснюють: «Усе зроблено так, щоб можна було не турбуватися за

▲ Проект «Паляниця Дім» – сферичні будинки

житлові умови, а зосередитися на фізичному, психологічному відновленні та майбутньому житті».

Проект ReHome – це модульні будинки, що на 90% складаються із дерева. Цей та усі інші матеріали виключно українського виробництва. Будинки енергоефективні та мають термін експлуатації 50 років. На території містечка планують облаштувати інфраструктуру з дитячими та спортивними майданчиками, спільними зонами і територіями для роботи чи розваг. При цьому використовують такі ж стандарти, як і при будівництві звичайного комплексу комфорт-класу.

Такі проекти мають дві мети. Перша, базова мета – надати житло тим, хто залишився без даху над головою. А друга – створити гідні, комфортні умови для українців, які пройшли через жахи війни і повинні налаштуватися на нове життя вдома, в Україні.

«Згадаю, з якого я племені, пригадаю, з якого міста», – співає у тій самій пісні солістка гурту «Один в каное». Рано чи пізно українські міста відбудують і кожен вимушений переселенець зможе повернутися додому. А поки є бажання створювати для українців найкраще як на державному рівні, так і на рівні приватних підприємців, – віра у це залишається. ■

Рената ЖУПАНИН

Проект «ReHome» – модульні будинки у Карпатах

ВІЙНА

▲ Малюнок Яни Рикалової, 1-Б клас, СШ №86, Дніпро

«Мамо, нас зараз вб'ють?»

Про що говорять діти в Україні

24 лютого 2022 року – ця дата поділила життя всіх українців на до і після. Цього ранку росія цинічно почала повномасштабне вторгнення, скидаючи бомби на мирних жителів. Хтось прокинувся зранку під звуки вибухів, хтось – під виття сирен. Мільйонам жінок з дітьми довелося залишати свій дім з однією валізою в руках. Українці помістили все життя в один рюкзак, бо взяли з собою найдорожче – спогади про мирне життя і віру у вільне майбутнє. Сьогодні ми розповідаємо про те, що говорять діти в Україні. Ці історії різні, але водночас всі вони схожі – у кожній можна побачити себе.

Юлія, мама Олексія та Олександра, Харків
«Олексій все ще лякається гучних звуків»

Юлія з Харкова – мама двох синів. Молодшому Олексію 3 роки, старшому Олександру – 16. Юнак легше адаптувався до війни. Перше, що згадує про 24 лютого Юлія, – це тваринний страх та панічна атака. О 5:30 ранку вона з молодшим сином зірвалися з ліжка від звуків вибухів. Хлопчик був переляканий, а мама намагалася всіма силами заспокоїти його.

Щоб зберегти життя, родина прийняла рішення евакуюватися. Третього березня вони вирушили з дітьми на харківський вокзал. Юлія згадує, що через натовп людей неможливо було навіть зайти всередину. Через лічені хвилини сім'я почула гул літака, а за ним два дуже гучних вибухи, почалася паніка і тиснява.

«Ми з дітьми, яких тримали на руках, сховалися за колоною, почали бігти до машини. Всього нас їхало 13 людей в мікроавтобусі на захід України майже 4 доби. Олексій все розуміє – перші дні я розповідала йому, що це (вибухи – прим. ред.) грім, але пізніше він почав казати, що летять ракети та бомби... Психіка травмована однозначно. Зараз виходимо на вулицю вже без істерики, яка була в перші дні, але гучних звуків Олексій все ще лякається. Записалися до психолога, от перший раз підемо. Він постійно згадує наш дім, Харків, свою подругу Настю, дуже хоче повернутися додому. Навіть сні йому сняться про це».

Олена, мама Максима, Черкаси
«Життя поділилось на до та після»

Олена відчувала, що почнеться війна ще з грудня. Вже тоді у пресі почали з'являтися статті про тривожні валізки, укриття та системи оповіщення. Втім, чоловік Олени тоді ще не сприймав ці побоювання серйозно.

«Для мене новина про війну не стала несподіванкою. Але так, з'явився страх за сім'ю, за близьких. Я почала трохи панікувати. В перший же день війни зібрали найнеобхідніші речі. З цього

дня почалися безкінечні перегляди новин, відстеження інформації. Все відійшло на другий план – робота, дитячий садок, якісь проблеми та потреби, що раніше здавалися дуже важливими. Життя поділилось на до та після. Моему сину на початку війни було 3 роки і 2 місяці. Він нічого не розумів, але відчував нашу тривогу. Постійні новини на фоні не пройшли повз нього. Він і досі каже: «Танк стріляє, танк поганій». Напевне, бачив у новинах та чув від нас».

Коли сім'я ховалася у погребі від російських ракет, малюку розповідали, що це така гра. На початку березня Олена з родиною вирішила виїхати з України, щоб зберегти психічне здоров'я сина. Зараз вони в Іспанії – тут їх тепло прийняли. Тато хлопчика залишився в Україні.

«Ми вчимося жити по-новому в чужій країні. Але син важко адаптується. Я з розумінням ставлюсь до цього, адже його зона комфорту зникла. Немає його ліжечка, іграшок, немає поруч тата. Але й мені дуже важко. Я зовсім нічого не встигаю робити, постійно ніби «прив'язана» до нього. Проте все ж найголовніше, що ми у безпеці. Мій син обов'язково дізнається про ці події від мене та близьких – але тоді, коли буде готовий це сприйняти. А зараз нам усім треба згуртуватися і робити те, що вміємо найкраще – піклуватися про близьких, допомагати морально і фізично, якщо є змога. Жити, вірити, любити».

Діана, мама Мілани, Одеса
«Я перестала жити, почала існувати»

Діана з донькою мешкала в Одесі. До війни вона, як і всі українці, мала план на майбутнє, але в одну мить життя змінилося.

«З 24 лютого я перестала жити, почала існувати. Я пам'ятаю, що весь час плакала. Вночі я чула вибухи. Мені здавалося, що це автомобіль. Але відразу зателефонувала моя мама і сказала: „Почалося. Збирайте валізи”.

Найважчим періодом з дитиною під час війни була евакуація. В одному купе нас їхало 14 осіб. Мілана постійно плакала, їй було спекотно. Разом з нами було багато таких самих дітей. У Польщі нас зустрічали волонтери. Моя дитина

на постійно плакала, я плакала. Ніколи цього не забуду».

Міланці, 2-річній доньці Діани, наразі ще важко адаптуватися до нових умов, вона постійно чує різні мови – литовську, англійську, українську, російську.

Анастасія, сестра 10-річної Соломії, Київ
«Ми втікали тричі в більш безпечне місце, і тричі нас наздоганяла небезпека»

Насті 22 роки, вона з Києва. Разом з двома сестрами дівчина перетнула кордон, щоб вберегтися від війни. Молодшій сестрі Соломії 10 років, старшій Софії – 19. Як і багато українців, Настя 24 лютого прокинулася від вибухів – це були околиці Києва. Родина вирішила перейти в безпечніший район і обрали село неподалік столиці.

«Тоді ми ще не знали, що це буде основне поле бойових дій на найближчі дні. Це був Бучанський район, якраз між Макаровим, Бучею і Гостомелем. Приїхавши туди, ми зрозуміли, що обрали не найкращу точку для того, щоб тимчасово заховатись... Ми втікали тричі в більш безпечне місце, і тричі нас наздоганяла небезпека. Потім тато прийняв рішення і, не даючи вибору, відправив нас в Іспанію до родичів».

Вранці 24 лютого 10-річна Соломія спала і не зрозуміла, чому її розбудили о п'ятій годині ранку. Спочатку дівчинці вирішили не говорити, що почалася війна, але зрештою це неможливо було приховати через вибухи і занепокоєність рідних.

«Я сказала Соломії, що почалася війна, бо за вікнами було так чути вибухи, що по-іншому це не пояснити. Я наголосила, що зараз всі ми повинні максимально мобілізуватися і кожен відповідає і думає за менших. Соломія правильно все зрозуміла, почула мої слова і просто почала діяти. Вона рятувала нашу собаку Пенні і свого папужку Ківі. Власне, тому машина була повна і трішки схожа на сарайчик, але тварин ми не могли залишити, вони з нами були скрізь, навіть у холодному льосі, де ми ховалися від вибухів. У Соломії досить швидко сформувалась її власна думка про війну: „Я хочу, щоб путін помер і війна закінчилась”».

▲ Малюнок Соломійки з Києва

Анна, мама Насті та Артема, Одеська область
«Я стала тією безстрашною стіною, якої потребували мої діти»

Місто Южне – тут Анна з родиною зустріла ранок війни. Перше, що згадує жінка, – це відмова вірити у те, що відбувається, та багато змішаних емоцій, від паніки до страху. Діти – 16-річна Настя та 11-річний Артем, не розуміли, що відбувається, і ходили за мамою «хвостиком».

«Вони почали плакати і син мене запитав: „Мамо, ми будемо жити? Вони ж нас не вб'ють?” Донька зі сльозами на очах сказала: „Я не думала, що в такий спосіб ми потрапимо в підручники по історії”. З того моменту мої діти стали дорослими не за роками, а я закрилася для зовнішніх страхів та переживань, які турбували мене до війни (тепер вони видавалися просто мізерними), і стала тією безстрашною стіною, якої потребували мої діти. Дякуючи Богу, зараз ми в безпеці. Але чомусь легше не стає. Все ж ми тримаємося, живемо тут і зараз, і віримо, що все буде добре. Перемога за Україною».

В перші дні війни Анна волонтерила і допомагала ЗСУ, але хвилювання за безпеку дітей не давало спокою, тож невдовзі родина вирішила евакуюватися.

Лідія, мама Олександри, Київ
«В кімнаті спала дитина, на мене нахлинули сльози. Я насправді не знала, що робити»

Лідія з Києва, її доньці Олександрі 5 років. Ранок 24 лютого вона запам'ятає надовго. Про війну жінка дізналася від чоловіка – хтось подзвонив йому на телефон о 5:45.

«З дитинства ранкові дзвінки в мене викликали тривогу – вони ніколи не несли нічого хорошого, тому я розхвилювалась, ще нічого не знаючи. Була 5:45, і чоловік сказав, що почалася війна. Страх і паніка просто зціпили мене – я не могла навіть думати, тільки слухала гучний стук свого серця. В кімнаті спала дитина, на мене нахлинули сльози. Я насправді не знала, що робити».

Ми намагалися максимально вберегти психіку доньки і не говорили про війну, але розмови, новини, постійні повітряні тривоги внесли свої корективи. Донька стала перелякана, тривожна, почала частіше проситись в обійми, триматися за руки. Одного дня я знайшла у неї в сумочці величезну жменю її обрізаного волосся... Я вперше почула від дитини слова, яких воліла не чути ніколи: „Мамо, нас зараз вб'ють?” Хоча при цьому вона намагається триматись мужньо, постійно повторює, що вона україночка».

Христина, мама Марка, Херсон
«На день народження син попросив вишиванку»

Про війну Христина здогадувалася, адже останні новини не давали жінці спокою, тож вона підготувала тривожну валізу задалегідь. Перше, що поклала туди, – сімейний альбом, семирічний син додав ще кольорові олівці.

«Цей день я вже ніколи не забуду. Прокинулася десь о п'ятій годині ранку, бо відчувала, що наближається щось погане. Через лічені години я зрозуміла, що нам з Марком потрібно їхати якомога швидше. Все відбувалося як у тумані, я функціонувала на автоматі. Марк був напрочуд спокійний – він ріс без батька і наче відчував, що мені потрібна підтримка. Не плакав у дорозі, тільки постійно мене заспокоював».

Він повторював, що все буде добре, а коли ми опинилися у безпечному місці – обійняв мене і сказав: „Я тебе дуже сильно люблю, мамо”. Я не помітила, як виріс мій син, він мій захисник, а ще постійно нагадує, що він українець. На день народження попросив вишиванку».

Наразі Христина з Марком в безпеці. Хлопчик почав ходити у місцевий садочок, навіть подружився з дітьми. На Великдень Марк отримав подарунок від своєї подруги – батьки дівчинки спекли для родини паску та підготували пакет зі святковою вечерєю. ■

Тетяна СЕМАКОВСЬКА

ПОДІЇ

«Українське слово» у тіні війни

Понад сотня читців узяла участь у Воводському декламаторському конкурсі «Українське слово», який відбувся 13 квітня у Більському будинку культури в Більську-Підляському.

Конкурс української поезії — це одна з головних подій для дітей, які вивчають українську мову як рідну в садочках і школах Підляського воєводства. Цього року в Більську-Підляському, Білостоці і Черемсі рідну мову вивчає понад 430 учнів. У конкурсі взяла участь 101 дитина.

— Через епідемію COVID-19 так вийшло, що в поточному навчальному році це вже другий конкурс, — відзначила, починаючи змагання, вчителька укра-

їнської мови та одна з організаторок Єлизавета Томчук. — Минулорічний конкурс, який мав відбутися навесні, ми провели в жовтні, а тепер зустрічаємося вдруге.

— Два останні поетичні змагання відбувалися у тіні коронавірусної пандемії — онлайн або у гібридній формі, а цьогорічна зустріч пройшла в час ганебної війни в Україні, — сказала дітям Марія Рижик, голова Союзу українців Підляшшя і організаторка події. — Ви повинні про це знати і ви знаєте, що агресор росія напала на Україну. І в такий складний час ми, попри все, організовуємо культурні події. Адже це важливо для вас, для нас і для України.

Марія Рижик не приховувала емоцій, говорячи про останні події. Усі

присутні хвилиною мовчання вшанували пам'ять тих, хто загинув за вільну Україну. Підляські діти вшанували також пам'ять місцевого поета Івана Кирізука (1949-2021), який помер наприкінці минулого року. Багато років він був членом журі конкурсу і тим творцем, вірші якого діти час від часу декламували під час поетичних змагань.

В «Українському слові» взяли участь дошкільнята й учні початкових шкіл з Більська-Підляського, Білостока і Черемхи. Виступали вони в чотирьох вікових категоріях. Додатково на конкурс були присутні діти з України, які потрапили на Підляшшя після російського військового вторгнення. Особливо зворушливо звучав вірш «Утікайте, москалі» Лесі Горової у виконанні маленької

українки Лідії Панасюк. Особливо коли вона декламувала: «Запам'ятайте, злії люди, земля ця вашою не буде. Її ми в силі захистити від вас, московської бандити». Вірш, написаний у 2014 році, звучав приголомшливо в контексті останніх подій в Україні. За його виконання маленька декламаторка з Рівного отримала гран-прі.

Дуже високий рівень майстерності показали молоді читці з Підляшшя. Без сумніву, виступали вони не гірше за своїх ровесників з України, а навіть краще у випадках інтерпретації поезії та її презентації на сцені. Так, малюки з дитячого садочка та учні молодших класів початкових шкіл подбали про те, щоб правильно вивчити вибраний вірш, і, крім того, цікаво його представити. Менше постаралися найстарші декламатори — учні випускних класів початкової школи. Виявилося, що це вони повинні були брати приклад зі своїх молодших колег щодо того, як необхідно готуватися до таких виступів, а не навпаки.

Діти кожного року дуже охоче беруть участь у поетичних конкурсах, оскільки журі, зокрема останніми роками, присуджує високі місця великій кількості читців.

— Було досить багато учасників і багато роботи, — підсумувала вчителька української мови Агнешка Гіза. — Тишимося, що так багато дітей взяло участь у конкурсі. Бачу на прикладі своїх учнів, що вони хочуть виступати, бо знають, що можуть отримати хороші нагороди, а, крім того, навчаться чогось нового.

Конкурс організував Союз українців Підляшшя в межах проекту «Зустрічі з підляським фольклором, українською традицією і поезією» завдяки дотації Міністерства внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща. ■

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото авторки статті

Життя українців у Мирославці

Польща з перших днів війни простягнула дружню руку допомоги Україні. Різноманітні відносини між країнами, але війна змінила все, і світ почав називати ці держави сестрами. В більшості населених пунктів Польщі є центри допомоги українцям, в кожному костелі збирають кошти для армії та переселенців. Таку підтримку можна показати на прикладі одного маленького містечка, де мешкає трохи більше, ніж три тисячі осіб. Це місто Мирославець, що розташоване у Західнопоморському воєводстві, за 150 кілометрів від Балтійського моря.

Міський голова Петро Павлік (на фото) розповідає, що перші переселенці прибули до міста вже 1 березня. Наразі тут мешкає 70 українців, з них 17 дітей відвідують місцеву школу, а троє — дитячий садок. Для дітей, як і для дорослих, створені хороші умови. Тут активно діє будинок культури, де є різноманітні гуртки. На одних вивчають польську мову, в інших — створюють різні речі своїми руками. Зокрема, до Великодніх свят виготовляли пальмові гілки для Вербної неділі, прикрашали писанки та великодні кошики.

З першого дня у Мирославці діє пункт допомоги, куди місцеві жителі приносять одяг, взуття, побутові речі, засоби гігієни, продукти харчування. Крім того, допомагає продуктами благодійний фонд «Товариство „Приятелі дітей“». Багато мирославчан — це волонтери, які по черзі проводять час в центрі допомоги і є для українців хорошими психологами. Директорка місцевої бібліотеки Христина Обара закупила книги українською мовою та клавіатуру до комп'ютера з українською розкладкою, щоб переселенці могли працювати. Держава допомагає фінансово родинам, які прийняли в

свої помешкання українських жінок і дітей. В Мирославці таких 15 родин. У місті розташований великий завод та лісництво, де уже працюють переселенці.

Також мер міста Петро Павлік двічі возив вантажним мікроавтобусом до українського кордону необхідні речі для Збройних сил України. Він зазначає, що вся Польща задіяна в цій допомозі.

Історія міста Мирославець

Свого часу це містечко було німецьким. Коли його заснували у 1303 році,

то колишня назва в перекладі означала «спокійна земля» або «вільний край». Нову назву дали поляки після Другої світової війни, в яку заклали два слова: «мир» і «слава». З міста у 1939 році виїхали євреї, а після 1945 року — німці. Місцеві мешканці досить доброзичливі та спокійні люди, легко вживаються з усіма.

На гербі Мирославця зображені два хрести і дві кози. Одні родини, які проживали у місті, на своїх гербах мали знак хреста, інші — зображення кіз. Коли вони об'єдналися, то створили єдиний герб, який є гербом міста й понині.

У 1947 році сюди приїхали перші українці, яких виселили внаслідок акції «Вісла» з півдня Польщі (землі Закарпаття). А перед тим, у 1945 році, сюди депортували поляків з України. Зокрема, в Мирославці та сусідніх селах Нових Ласках та Вежхові компактно мешкали жителі Обертини з Прикарпаття. На сьогодні в живих залишився тільки один обертинець Ян Мазуркевич, якому понад 80 років. Всі інші обертинці тут знайшли вічний спочинок. Проте у місті продовжують проживати їхні нащадки.

Мирославець має специфічний клімат. Тут дуже мало плодівих дерев, зате багато ялинок. У травні ще бувають заморозки, тому плоди дерева погано приживаються. Навколо міста розташовані вісім великих озер і соснові ліси. А 30 років тому з Біловезької Пущі завезли кілька зубрів. Зараз їх розвелось понад 200, і вони живуть у кількох стадах. У лісі багато оленів, диких кіз, зайців, є рисі. Полювання тут забо-

ронене, тому ці тварини почувуються вільно в дикій природі.

На околиці міста розташований військовий аеродром. Тут свого часу поставала стела з надписом «Мати Божа Лоританська, молися за нас. Пілоти». А у 2008 році в лісі через несправність упав літак, в якому загинуло 20 польських офіцерів. З цього приводу в місцевому костелі Непорочного зачаття Пресвятої Богородиці одну з каплиць присвятили загиблим пілотам.

Коли не спиться довгими ночами

Усі переселенці, які приїхали з України саме в Мирославець (а це мешканці Харкова, Чернігова, Запоріжжя, Миколаєва, Дніпра, Львова й Івано-Франківська), дуже сумують за своїми родинами, близькими та друзями. Страшокласник Роман приїхав з бабусею. Батько і старший брат залишилися на Чернігівщині. Захищаючи своє село, тато хлопчика потрапив у полон, де над ним знущались загарбники. Чудом йому вдалось врятуватись. Хтось з приїжджих і досі лякається гучних звуків, у когось тремтять коліна, коли згадує, як сидів у холодному підвалі. У кожного своя історія.

Проте українці з нетерпінням чекають дня, щоб повернутись до своїх домів, привезти дітей, які так скупили за ровесниками. Щоранку та щовечора вони моляться про те, аби завершилась ця несправедлива, цинічна, жорстока війна, яка наробила так багато лиха. ■

Юлія БОЄЧКО
Фото авторки статті

Фото з фейсбук-сторінки RadioLemko

Завдяки Мирославу Трохановському, родом з Білянky, 14 квітня того рока сотня запорозьких козаків (ведених не было кым, бо самым Петром Конашевичом Сагайдачным) табором станула в горлицькій Галерії Штуки. Мирославовы козаки в дворі Дерслава Карваціяна будут ждати на госты до 11 мая 2022 рока.

Первісні вистава мала быти присвячена містечкым, абстрактным краєвидам. Зміном тематики виставы своїх образів лемківський артиста-маляр хотіл звернути увагу на сучасных козаків, котры боронят Україну перед наступом ворожих загонів сусіда, великого лем розмірами. Керівництво горлицької Галерії пристало на таку зміну, мешканці Землі Горлицької прийняли юж неедну «козачку» з малыма козаками и помагають ім як можуть. Хоц вистава «Місто Нескінчене» тіж вписувала бы ся в гнешню східно-українську дійсність, еднако добрі ся стало, же замінено ей на «Українське Козацтво». Не можна не згодити ся з автором виставы, же то дякы гнешнім козакам українськы міста, хоц по варварскы розбомблены, сут нескінчены, в Маріуполі цілий час мужні протистоят росіяцкі навалі. Слово «нескінчене» має неедно значыня, може бесідувати о новім місті, котрого будова ся ишы

не закінчыла, але може односити ся и до старого незламного міста, котре тіж ест нескінчене. Таке місто ест не до зламаня, ворог нигда не здолат взяти го в полон. Трете значыня само приходит на мысль, то вічні живе мирне місто, котре, хоц збудуване давно тому и має юж вшитко, чого мешканці потрібують, то и так все буде нескінчене, бо фурт розквитат.

Мирослав Трохановський, автор праць о козаках, часово таборуемых в Горлицях, виріс в підгорлицькій Білянці, під крилами славной білянчаньської «Лемковины», в родині ей керівника, маестро Ярослава Трохановського, а духа скріплял в православні білянчанські парафії. Ест абсолювентом славного Державного ліцею штук плястычных ім. А.Кенара в Закопаным и Поліцейного студіюм іконографічного в Більску Підляскым. Од 2000 рока, разом з женом и сестром творит в своїй Майстерні Ікон «Мандилийон».

Пристан Ляше на наше

Дякы метрикальным книгам розумію одкале в наших прадідів взяла ся пословиця яку-м запер в наголівку допису. Існує и інша нагадуюча, же медже нами а Поляками од давна існувала величезна різниця. Гнеска тіж існує, дідове и бабы добрі ей віділи и чули хыбаль аджи на свої скорі. Як декотры Полякы любилы Русинів – може ся и додумувати, кед *śmierdziuski*, адже дрібны аксамітовы квітки, не пахнячы так гарді як іншы, дехто з них до гнеска зове *rusinkami*. Нашы прадіды з людми іншої нації (іншом мовом бесідуочыма, інакше вбраныма и обутыма) найчастіше стрічали ся на містечкых ярмарках. Добрі мусіли їх познати и хыбаль не раз губоко мусіли залізи ім за скору, кед нераз бесідували: *Як найдеш шапку з Ляха, та бий!*

Лемківскы Полякы

Поляків в наших селах не бракувало, але были меншыном. В рускым селі то они были малым островом, зо вшиткых стран русиньском мовом и традицийом східной церкви оточены, адже не могли юж так згори на Русинів поглядіти як на містечкым ярмарку. Товды нееден пристах на добре и эле пристах до нас, и то так, же по роках не мож го было познати, же він пришиваний. Еден з таких пристахів пришол до брата мовой неодажлуваной бабы Параскы (не раз юж ем ей в дописах згадувал). Девнозий го не

знали, бо был з іншого села. Пришол, бо знал, же Девнозий коня давно продали, яко же юж не газдували, але з парадным хомонтом нияк не могли ся розстати. Приїхал возом, в нас іздити товды мож было лем кінно. Хотіл купити хомонто, од знаемых дознал ся, же Девнозий коня продали зо старом упряжом. Задумал, же выторгує од них хомонто лишене на спомин по добрым кони, бо было то барз гонорове хомонто. Уйко Девнозий не думали го нікому продавати, але кед віділи купцьового коня, сразу му рекли: *Полякови бым не продал, але Вам продам, бо ганьба была бы для нас, кед кін Руснака гандлюючого на горлицькым ярмарку мал бы таке планне хомонто*. Аж пак довідали ся, же хомонто продали Полякови. Барз не жалували, прецін то был наш Поляк, вроджений и вихований в рускым селі медже Руснаками. Такого по бесіді не познаш, по вигляді тіж, нашы хлопи од початку ХХ століття зберали ся юж в більшости на гамеричку моду, адже на містечкых ярмарках нічим ся не одріжняли од своїх сусідів.

Перед ІІ Свѣтовом війном в народнім одязі ходили в нас юж лем жены и то не вшиткы. Едно містечке дівча дуже чуло о Русинах и барз хотіло відіти хоц єдного на свої очы. Няньо забрал ей на ярмарк и показал першого Русина, корий ся ім наманыл. Цікаве дівча товды сесе рекло: *On tak samo wygląda jak ty! Tylko słomę je*. Русин описаний през

На урочысте отвертя «Українсько-го Козацтва» пришол як найправди-війший молодий козак, в шараварах, з крестом на грудях, оселедцьом, золотым кульчыком в усі и з ліром. Повідал, же козаками захопил ся ишы яко малий хлопец, іх вартости: волю, чест и славу прийняв за свої и до днес остає ім вірний.

Кед придете до горлицької Галерії, вздрите ріжних козаків, єдны створены сут олувком, іншы фарбами, стоят по єднім, сут в ріжних позах, каждый іншый, має ріжну зброю, часом и коня. Некотры нагадуют автора.

Кульчык тіж был свого роду збройом. Носили го молоды козаки, парібкы або недовго женати и не маючы ишы на-шадка. Таких козацка старшына щадила, не ишли в перші лаві до бою, а стояли в обводі, воювали лем товды, кед ворог зачынал бы значні перемагати.

Автор на папір або полотно перенюс хыбал найвеще пішходців, сут тіж и козаки на конях, и на славных чайках, але тых ест менше. Може не вшиткы знають, же то козаки першы в свѣті створили чайку, котра през довшу хвилю плыла під водом. Были то дві чайкы, получены зо собом в єдну, ущільнены скорами и спеціальным клеїстым и водоодпорным мазилом. Таку чайку в рух вправляли весла, з воды вынуряла ся барз близко ціли атаку козаків, по одрізаню мотузів, держачых додаткове обтяжыня, тримаюче козацку чайку під водом. Был то козацкий десант, адже гнешне Commando.

Кед будете в горлицькій Галерії (а вірю, же не запропастите такой okazji), то при єднім козаку таке прочытате: *Козак — душа правдивая, сорочки не має, коли не н'є, то воші б'є, а все не гуляє. Хоч дивись, не дивись, то ба, не вгадаєш: від-кілья та як звали — нічирчик не взнаєш! Кому ж траплялось хоч раз у степу бувати, той може и прізвище мое угадати. А ти, як хоч називай, на все позволяю, аби крамарем не звав, бо за те полаю. А якого*

роду я, то всяк про те знає, хто по світу ходить, блукає та долі шукає. Я козак-запорожець, ні об чім не тужу, як є люлька та тютюнець, то мені й байдуже! Надію маю на мушкет, на ту сіромаху, що не ржавіє ніколи, на шаблю на сваху. Як натягну ж лука я, брязну тятивою, то від мене і хан кримський утіка з ордою... Хто бы не чул о славным Мамаю, козаку, який втюк з турецькой неволі, доживал в вільным степі и был пострахом для Татарів.

Нееден козак літом кошелі жадной не носил, не за то, же бідний. Він в тот спосіб вказував ворогам, же панциря на грудях му не треба, же не боїт ся нікого. Неношныя кошелі мало и чысто практычне значыня, кед в бою козак был бы ранений, кошеля не прилипла му до свѣжой раны, кров скорше в ній застыгла.

Вірю, же будете на горлицькій виставі (понагляйте ся, бо можете ей відіти юж лем до 11 мая), адже одраз доповім, же часто козака там вздрите з бандуром. Лемківський артиста присутным на отвертю виставы в головній сали горлицької Галерії грал на стариннім інструменті, на лірі зрєконструувані кївськым музыком (котрый, на жаль, гнеска інструмент мусіл поміняти на зброю). Мирослав Трохановський заграл и засыпівал поезію добрі знаного з дітиньства Єжого Гарасимовича, до котрой сам скомпонував музику.

Дожили сме частів, каждый воює як може, маляр образами, музык граньом и співом, а мы підтримуваньом такой творчости. В Галерії Штуки «Двір Карваціянів» в Горлицях был ем и аджи образы нашого видатного творця принюс ем домів. Находят ся в каталогу виставы Мирослава Трохановського «Ukrainśka Kozaczyszna», з ней більше довідате ся о авторі, його успіхах и о козаках. ■

Борис ЛЕМКІВСКИЙ

дівча якраз сідил си на возі и ждал ишы лем жены, котра пішла си тебетівку купити. А же злостил ся, же мусит на ню долго ждати, взяв до гамбы долге стебло соломы и го в зубах обертал.

Бесіду о лемківскых Поляках закінчу спомином єдного верша Русенка, він в нім нич а нич не збрехал. В гладышівскі церкви справді было дуже жаків (так в нас звали дяка) и праві вшиткы барз гарді сьпівали, але нееден гладышовянин вам рече, же найкраще сьпівал Собко пристах, Поляк.

Чужы ткачы

Пристахами нелемками в Гладышові и Вірхні найчастіше были не газдове, а люде занимаючы ся вшелиякым ремеслом. В наших селах найбільше было газдів, але без мала каждый лемківський газда знал дуже сам зроби́ти. Правда, не вшитко и за то нееден в дачім потрібувал помочы іншых фахівцы. Хоцкі в нашім селі діял місцевий коваль, то часом гладышовяне дашто парадне выкути ишли до панкняньского. Гварят, же каждый Лемко ест впертий, але дурний не был, віділ, же полотно зроблене през фахівця, адже ткача (*textora*) ест тоньше и гарше. Знал, же його жена в тім часі ністо сідити при кроснах, дашто інше зроби́т, а як з купленого полотна вшыє си опліча... Тых, котрых было стати купували полотно, гроша не жалували и на хлопскы ци дітячы кошелі. Серед ткачами жыючыма в нашым селі были и такы, котры потрафилы фарбувати полотно.

В Гладышові ткачы были найчастішшыма пристахами, походили з Санковы, Ропы, Сокола, Подєгородзя и Янковы. В нашым селі жыли и міщане (*cives*), тіж были ткачами, походили з Горлиц и Дембовця.

Корчмарє

З польскых сіл мали сме и корчмари, товды гладышівска корчма не была ишы в жydівскых руках, належала до діди́ча. Лем товдышня шляхта мала монопол на алкоголь, лем она могла го гнати и торгувати ним. За то діди́ч присыла́л до корчмы своїх люди, што мал до них довіря. Євреї появили ся в нас аж пак, коли польскы панове ствердили, же корчмы найліпше буде оддати в аренду Жыдам. Очевидно, было то корыснійше розвязаня для панів, корчмы одданы в жydівскы руки почали приносити більший дохід. В гладышівскі корчмі газда аджи гмер, причыны його смерти не знаме, єгомосьць записали лем, же газда душу Богу оддал в корчмі.

В книгах нашол ем довід на то, же ремеслом занимали ся не лем присташы. 14 серпня 1873 рока в нашім селі гмерат: *Antonius Pawelczak maritus Maria agricola et faber in Gladyszow* (Антоньо Павелчак муж Марії газда и ремесник в Гладышові). Павелчак не был пристахом, был небылеякым жытельом Гладышова, скорше при Павелчаках єгомосьць записували, же были шовтысами Гладышова.

Далі буде

Марко ПОСТІВ-ЯРУГА

Історія

Катерина Білокур,
50-ті роки XX століття
Фото з Національного музею українського
народного декоративного мистецтва

Боролася за можливість малювати і сама робила фарби: якою була Катерина Білокур

Катерина Білокур – українська малярка, яка народилася на Полтавщині. Вона обожнювала малювати квіти з натури та не любила їх зрізати. Білокур була впевнена, що така квітка вже не має душі. Художниця стала благословенням для української творчості й водночас прокляттям для власних батьків. Чому так сталося розповідаємо в матеріалі.

До малярства через заборони

Катерина Білокур народилася 1900 року в невеличкому селі Богданівка, що на Полтавщині. Її сім'я була досить заможною за тогочасними мірками, втім дівчину вирішили не віддавати до школи.

Полотно Катерини Білокур «Цар-кокос»

Фото з Національного музею українського народного декоративного мистецтва

«Я на свою лиху годину рано в дитячі роки почала вчитись читати, а коли дожила до шкільного віку, то дід мій та батько порадилися: «Навіщо, мовляв, Катрю віддавати в ту школу, як вона й сама вміє вчитись читати? Та й не буде вона рвати свити щодня, надіваючи та скидаючи, та й не буде драти чобіт, щодня ними човгаючи по землі сирій і снігу мерзлому, ходячи в школу, а буде вона дома сидіти, потроху на веретені прясти, і купимо ми сяку-таку книжечку – нехай вона з неї і учиться грамоти. Треба її змалечку до діла привчити, щоб з неї хороша господарка була, а грамота – то таке: бабі міністром не бути!», – фрагмент з автобіографії художниці.

Юнка була засмучена цим, тому сама опановувала науки. Втім, і це не сподобалося родині Катрі – рідні постійно насміхалися з її тяги до малярства та навчання, а мати примушувала до сільської роботи, аби та не забивала собі голову дурощами. Так, мрія дівчини про вищу освіту залишилася нездійсненою. Вона двічі пробувала вступати в технікуми і двічі їй відмовляли через відсутність освіти. Батьки якось застали її дуже розбурхану та веселою біля малярства – Катря намалювала

казкових птиць, а мати й батько спалили картину, боячись, що їхня донька має зв'язок з нечистим.

Катерина росла, і росла вона красивою дівчиною, парубки вилися біля неї, як барвінок, однак вона всім ставила ультиматум – мовляв, вийде заміж, якщо чоловік дозволить їй малювати. Сільські хлопці не були до такого готові і не наважувалися на весілля. Батько за те кляв свою дитину, а мати не раз казала, що та соромить їх рід, не виходячи заміж. Не витримавши постійних докорів і знущань рідних, Катерина восени 1934 року йде топиться на річку Чумака. Самогубству запобігла мати, яка побачила відчай своєї доньки. У річці художниця добряче обморожує ноги. Врешті Катрі у 34-річному віці дозволяють малювати відкрито, правда перед цим батько прокляв її за той дар. «Ну, малюй, будь ти розпроклята! Лайки і доброго слова ти не слухаєш. А бити – я вже втомився, з тобою б'ючись!», – такими словами благословив Василь Йосипович свою доньку до малярства.

Щасливий випадок

Застуджені ноги давали про себе знати, але Катерина твердо вирішує стати художницею і вчиться азам малювання. Покращення її художньої техніки можна прослідкувати на полотнах – перші її роботи дуже тьмяні, бо там немає необхідного ґрунтування. Якось Білокур вирішує відвідати сестру Любов Тонконіг і в неї вдома чує пісню Оксани Петрусенко, яка звучить по радіо. Спів так захоплює і розчулює художницю, що вона відправляє співацькі листа зі своєю історією, а до нього кладе клапоть полотна із зображеннями калини. Якимось дивом лист з адресою «Київ, академічний театр, Оксані Петрусенко» справді потрапляє прямісінько в руки співачки.

Оксана Петрусенко – українська оперна співачка

Фото з Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України

Петрусенко вражена талантом і долею жінки, тож радиться зі своїми товаришами Василем Касіяном і Павлом Тичиною – разом вони вирішують віднайти художницю і поглянути на її інші роботи. До Богданівки в пошуках мисткині приїздить майстер художнього різьблення на дереві Володимир Хитько і демонструє роботи українки відомому тоді художнику Матвієві Донцову. Незабаром в 1940 році в Полтаві відбувається персональна виставка Катерини Білокур, на якій тоді було лише 11 картин. Втім, наївне мистецтво широким вразило присутніх, і уродженку Богданівки преміювали поїздкою до Москви. Ошасливлена Катря не вірила у те, що

відбувається – вона відвідує Третяковську галерею та Музей образотворчих мистецтв імені Пушкіна. Після стількох років осуду односельчан і сім'ї вона отримала бодай трохи визнання, але все різко обірвала Друга світова війна.

В часи, коли люди втрачали все людське, Катерина Білокур, завжди будучи впертою, не звернула зі своєї дороги. Про талант художниці дізналася і радянська влада – їй запропонували намалювати портрет Сталіна. Білокур все життя мріяла вирватися зі свого села в Київ і там придбати житло, і цей портрет обіцяв відкрити їй не одні партійні двері, а, можливо б, забезпечив і квартиру. Втім, вона цього не зробила.

Єдине кохання і Пікассо

За своє життя Білокур ні разу не вийшла заміж і не стала матір'ю – це був її власний вибір і бажання. Втім, вона кохала, але вже в пізньому, за тогочасними мірками, віці. Обранцем Катерини став письменник Дмитро Косарик. Його вразила картина «Цар-кокос», а познайомився Дмитро з Катериною у спільного товариша Павла Тичини.

«Заходжу до світлиці, а за столом... сидить Катерина Василівна Білокур – напрочуд молода вродлива жінка з великими променистими очима... Нараз вона спрямувала свій променистий погляд на мене, встала і гречно вклонилася мені. Вихований у суворох тональностях села, я, розчулений, схилию перед вродливою жінкою свою голову і ледь-ледь припадаю губами до її гарної руки...», – так згадував першу зустріч з мисткинею Косарик.

Через якийсь час художниця починає листуватися з Дмитром, і він зізнається їй у коханні, але письменник одружений та має двоє дітей. Білокур не наважилася стати на заваді сім'ї та всіляко відмовляла Дмитра від їхнього кохання, бо знала, що нічого з цього не вийде. Та любов зігрівала її душу, бодай і така, що не могла стати реальністю.

Картини Білокур радянська влада якийсь час активно використовувала в своїх цілях і подавала їх як взірць «щасливого життя і розвитку трудівників колгоспного ладу». В 1954 році три полотна художниці, а саме «Цар-кокос», «Берізка» і «Колгоспне поле» були представлені на виставці у Парижі, де їх побачив Пабло Пікассо і був вражений талантом українки.

1956 року Катерині Білокур було присвоєно звання «Народний художник України». Вона отримала визнання у мистецькому колі, але через хворобу матері, за якою доглядала, жила у хатині з нею, братом та його п'ятьма дітьми. Малярство художниці ніяк не влаштувало дружину брата – та постійно її ображала. Не давали спокою і застуджені з молодості ноги. Здоров'я Білокур сильно похитнулося, а остаточно підкосив її рак шлунку, який у 1961 році й забрав мисткиню на той світ. ■

Тетяна СЕМАКОВСЬКА

СПОГАДИ

Я могла би сказати собі: «Божено, досить, ти вже багато зробила. Займайся своїм здоров'ям. Але мені не байдуже життя української громади»

Божена Зінкевич-Томанек – про неї так багато хотілося сказати, що здавалося неможливим вмістити розповідь про цю неймовірну людину в одну статтю. Ми розмовляли про дитинство, родину, активність української громади у Кракові. Про навчання у Москві, кафедру україністики Ягеллонського університету. Про теперішню Україну і українців у Польщі. Це мало бути інтерв'ю, але будуть спогади.

Останній раз ми спілкувалися по телефону кілька тижнів до того, як вона пішла з життя. Обговорювали новий проєкт до Шевченківських днів. Божена підготувала і записала для нього огляд листів поета і коментарів шевченкознавців. Як і до всього, що робила, підійшла дуже сумлінно і відповідально. Також проаналізувала записи, підготовані іншими, і сказала, як на її думку було б краще. І що наступного року, якщо концерт буде проходити наживо, варто теж записати його на відео і розмістити онлайн, щоб більше людей могли його побачити. Якби вона знала, як зміняться пріоритети активності українців за рік...

В дитинстві Божена була польськомовною. Батьки не розмовляли з нею українською – так було спокійніше для всіх. Важко і часом небезпечно було бути українцем в ті роки. Божена пригадує епізод, коли почала грати на фортепіано якусь мелодію, а мама її зупинила. «Не грай! Не грай!» – стривожена стрімко увійшла до кімнати. Такого в житті малої Божени ще не траплялося. Зазвичай батьки заохочували її вправи за фортепіано, але не цього разу. Про причини такої реакції вона дізналася лише через багато років: ноти, які їй тоді припали до вподоби, виявилися гімном України Михайла Вербицького.

В 60-х роках почалася «відліга». Люди тоді були активні: збиралися, організовували якісь українські вечори, співали пісень.

– Тим більше дуже дивно, що зараз, коли в Польщі стільки українців, ми маємо ситуацію, що Об'єднанню українців у Польщі бракує людей, – ділилася переживаннями Божена. – Це парадокс: у Кракові, кажуть, вже близько 100 тисяч українців (було рік тому – авт.), досить багато приходить до церкви, а нас в організації не стає більше.

«Я вболіваю за українську громаду і за те, що відбувається в Україні»

Божена Зінкевич-Томанек

– Я вболіваю за українську громаду і за те, що відбувається в Україні, – гово-

Д-р Божена Зінкевич-Томанек з Оксаною Баранівською на презентації підручника

рила Божена. Вона не відмовляла в допомозі нікому.

Один з волонтерських напрямків, яким Божена займалася, – безкоштовні уроки польської мови для мігрантів з України:

– Ми побачили, що людей в церкві все більше і більше. Отець Петро якось запитав: «Чи можемо ми чимось допомогти цим людям? Може б, запровадити уроки польської, щоб новоприбулим було якось простіше віднайти в Польщі?» Всі погодилися і дружно подивилися на мене. Зрозуміла. Добре, буду.

«Мама керувалася почуттям обов'язку, щоб не сказати – місії»

Пшемислав-Богдан Томанек

Божена була справжньою. З тих, хто не вміє лукавити і повністю присвячує себе справі, яку робить і любить.

– У всій своїй діяльності як професійній, так і громадській, мама керува-

лася почуттям обов'язку, щоб не сказати – місії. Звісно, вона ніколи не говорила про це в такий спосіб. Вона взагалі не любила багато говорити ні про свою діяльність, ні про свої заслуги. Просто повністю занурювалась у справу, роботу чи діяльність, – згадує син Божени Пшемислав-Богдан Томанек. – Мама була зразком справжнього вченого, який постійно з цікавістю стежить за мовними явищами, із запалом шукає та пристрасно розповідає про нові знахідки, а потім намагається їх систематизувати та науково описати. Вона ніколи не дбала про кар'єру в нинішньому розумінні цього слова. Завжди повторювала, що її цікавить не тиражування статей і книжок на «академічний ступінь», а дослідження сучасної української мови. Після офіційного виходу на пенсію вона не припинила зв'язки з університетом чи кафедрою україністики, відвідувала всі заходи і до самого кінця була науково активною. Останні дві книжки були завершені навесні минулого року, коли мама вже потрапила до лікарні. Тож редагувати і готувати їх до друку довелося вже мені і маминій подрузі професорці Еві Коморовській. На жаль, мама не дожила до їхньої публікації. Вона завжди була надзвичайно зануреною в суспільні справи, була палкою патріоткою, яку хвилювали, насамперед, питання долі України, але також і Польщі, громадянкою якої вона була. У 1980 році вона брала участь у створенні NSZZ Solidarność при Ягеллонському університеті. А коли в серпні 1991 року в Києві вирішувалося питання незалежності України, мама стояла перед будівлею Верховної Ради разом з іншими активістами, тим самим тиснувши на депутатів, щоб вони якнайшвидше проголосили незалежність України.

«Хочу щось залишити своїм внукам, щоб побачили обличчя своїх предків. Вважаю, що це важливо»

Божена Зінкевич-Томанек про свій родовід

– Відданість і почуття обов'язку мами характеризували її найкраще та вплинули на її життєвий шлях, – продовжує син Божени Зінкевич-Томанек. – Цим

вона завдячує вихованню свого батька і його діда Зенона Зінкевича (1911-1990) – людини видатного інтелекту та високої культури. Дід закінчив юридичний факультет Львівського університету імені Яна Казимира, склав нотаріальний іспит, але після війни внаслідок тогочасних обмежень не міг працювати за фахом, тож присвятив себе праці у краківському відділенні Агробанку. Дідусеві батьки жили у Львові: мій прадід о. Михайло Зінкевич (1883-1976) і прабабуся Ольга (1889-1980), уроджена Чмола. У численних поколіннях Зінкевичів, а також інших гілок роду, з якого походила моя мама, ми знаходимо політиків, учених, діячів, офіцерів, а також багато греко-католицького духовенства: священників та парохів, і навіть папських шамбелянів. З історії ХХ століття варто згадати постать Івана Чмоли (1892-1941), видатного українського діяча, у добу Першої світової війни – офіцера і полководця Українських січових стрільців, а згодом – співзасновника української скаутської організації «Пласт» і професора гімназії в Дрогобичі, якого там же розстріляли працівники радянських каральних органів у 1941 році. Моя мама також залишалася вірною сімейному посланню, в якому говорилося про необхідність бути активним і брати участь у суспільно важливих справах. Майже до останніх тижнів свого життя, стурбована станом справ у Польщі та Україні, вона не пропускала жодної демонстрації на захист громадянських свобод і прав людини, незалежно від стану свого здоров'я та поточної наукової роботи.

Докторка Божена Зінкевич-Томанек пів століття викладала в Інституті східнослов'янської філології Ягеллонського університету, кілька років була заступницею директора закладу. Була співзасновницею кафедри україністики в Ягеллонському університеті, авторкою підручників і словників для польських студентів української філології та багатьох наукових праць у галузі мовознавства. Нагороджена Орденом княгині Ольги, отримала почесний докторський ступінь Донецького національного університету імені Василя Стуса. Була активною членкинею управи краківського гуртка Об'єднання українців у Польщі та парафіяльної ради при краківській греко-католицькій церкві.

«Божена працювала не для слави»

Роман Любинецький, член краківського гуртка Об'єднання українців у Польщі

– З Боженою ми познайомилися після її повернення до Кракова з навчання, з її батьками – раніше, – розповідає Роман Любинецький. – Вони були дуже активними у справах Українського суспільно-культурного товариства, у церковному житті. Божена після приїзду теж завзято включилася в нашу діяльність. Вона була дуже доброю людиною. Багато часу і праці присвятила створенню кафедри україністики. Вона не трудилася для слави, не старалася знаходитися на першому місці, була дуже мудрою. Вміла працювати в не завжди сприятливих обставинах того часу. В Об'єднанні українців у Польщі вона не раз була членкинею управи, певний час навіть погодилася очолювати краківський гурток. Ми регулярно організовува-

Божена Зінкевич-Томанек з чоловіком та батьками, Краків, 1966

СПОГАДИ

Маргарита Цюрик, отець Петро Павлище, Божена Зінкевич-Томанек, сестра Любомира, Роман Любинецький, Ірена Криницька

мови, допомагала в її реалізації — доброю порадою, підказкою. Я знала, що якщо в чомусь сумніваюся, то Божена завжди добре порадить. На пенсії вона брала активну участь у житті кафедри. Коли приходила — це для нас було свято. Краківська україністика без Божени вже не та і такою ніколи не буде. Вона її збудувала, жила нею. Кожен злет україністики був для Божени святом, будь-яка проблема — болем. Сьогодні ми відчуваємо смуток, що з нами вже рік її немає. Нам бракує її аргументів, порад, доброго слова, ідей. За кожну раду, чуйне слово, професіоналізм Божени завжди була і буде їй вдячна.

У помешканні Божени і її чоловіка Кристіана Томанека майже все так, як було за її життя.

— Я нічого не переробляв в її кабінеті, — каже Кристіан. — Дехто радить змінити помешкання, щоб перестати думати про Божену. Я не можу і не хочу цього. Часом я звертаюся до неї, питаю

▲ Божена Зінкевич-Томанек з чоловіком

— ну як ти там, Боженко, на небі? Часто відвідую її могилу на цвинтарі. А якось переглядав її українську бібліотеку і натрапив на книжку, де вона залишила закладений олівець і підкреслила

слова. Було таке відчуття, ніби вона ось щойно працювала над якоюсь статтею...

Вони познайомилися студентами в клубі «Під ящурами». Потім Божена поїхала вивчати російську філологію до Москви. Одружилися в серпні 1965 року, щоби Кристіан міг приїжджати до коханої. А через рік Божена експромтом завершила навчання, аби повернутися до Кракова. Вони були напрочуд гармонійною парою.

— Дякуючи їй, я пізнав інший світ — українську культуру, історію, багато цікавих людей, — каже Кристіан.

Всюди разом, вони багато відвідували концертів, мандрували, були членами Товариства Юзефа Тішнера. Їздили в Україну, завжди привозили звідти повні торби книжок. Все це купувалося за власні кошти і потім мігрувало на кафедру.

Божена навчала студентів української граматики нестандартно — вчила їх також пісень, історії. Була принципова. Якось синові на екзамені з граматики поставила трійку. Колеги дивувалися — як, власному синові — трійку? «Ну як я йому дам четвірку, якщо це не була найкраща відповідь?» — з усмішкою пригадує Кристіан.

Спогадів багато і всі вони сповнені любов'ю. Божена й надалі залишається присутньою в його житті. «От, наприклад, раптом чомусь звернув зі звичайної велосипедної траси і поїхав до центру міста на Гродзьку, куди зовсім не збирався. А там — демонстрація проти війни в Україні. А, тепер зрозуміло. Божена би ніколи такого пропустила, то вона покерувала. Так і пройшов з демонстрацією увесь маршрут до російського консульства», — каже Кристіан.

А я слухаю і теж чомусь зовсім не сумніваюся, що то Божена покерувала чоловіком. І навіть більше — дуже живо уявляю, як десь там, в небесній канцелярії, саме зараз вона активно підіймає всі Сили Світла, щоб допомогти Україні вибороти перемогу. Адже Україна — то її місія, і вона просто б не могла інакше. ■

Світлана ЛАГУЗ

Фото з архіву героїні статті

ГРОМАДА

Прямий ефір із Ольштина

У церковному вченні записано, що кожен свідомий християнин має щонеділі брати участь у божественній літургії. Однак час пандемії піддав ці догмати серйозному випробуванню.

Церковні ієрархи у Польщі, зокрема і східного обряду, дали згоду на неучасть вірян у молебні (диспенза — ред.). А санітарні служби обмежили кількість присутніх у храмі.

Єдиним виходом з цієї ситуації залишилася дистанційна участь у щонедільній молитві. Упродовж 2 років із Собору святого Івана Хрестителя в Перемишлі за підтримки місцевого відділення суспільного телебачення TVP Rzeszów богослужіння транслюються у прямому ефірі загальнопольського TVP Historia. Ведучий програми — о. Богдан Степан.

Віднедавна — відколи була створена Ольштинсько-Гданська єпархія УГКЦ — релігійні телепередачі по черзі (кожні три місяці разом із Перемишлем та Вроцлавом) виходять також в ефір із Кафедрального собору Пресвятої Богородиці в Ольштині. Ці програми веде Роман Боднар.

Далі — його пряма мова.

Щодо Ольштинсько-Гданської єпархії УГКЦ — щонедільні трансляції літургій із місцевого собору ми почали

проводити ще у липні минулого року. Це був наш перший професійний досвід у журналістиці. Цьогоріч прямі ефіри зі столиці регіону Вармії та Мазур заплановані на квітень-червень.

Я зараз — штатний працівник регіонального телебачення TVP 3 Olsztyn, шеф-редактор новин. Моє основне завдання — готувати випуски новин до ефіру, я також працюю з іншими програмами про події в регіоні, зокрема релігійного змісту. Я вже мав професійний досвід, тож підготовка трансляцій богослужінь із нашого собору не була для мене новинкою.

Фото надав Роман Боднар

Наші трансляції дають таким людям змогу брати участь у богослужінні дистанційно.

Усе це надає сенсу нашій роботі.

Приміром, моя мама кожної неділі о 8:00 вмикає телеканал TVP Historia, однак після завершення літургії все одно йде пішки до своєї церкви, бо для неї бути безпосередньою учасницею літургії — це найважливіше. Я сам дивлюся українські телеканали та бачу, що вони роблять таку ж роботу, як і ми: проводять прямі трансляції богослужінь. Таким чином я можу побачити київські святині, розглянути їхню архітектуру, послухати спів церковного хору.

У нашому соборі є також статична камера для ютуб-трансляції. А під час телефіру ми працюємо на кілька камер, оператори заходять у різні куточки приміщення. Таким чином ми можемо показати цілісну картину усього того, що там відбувається — перед іконостасом, святилищем, біля церковного хору, ми показуємо також ольштинських вірян.

Треба зазначити, що кожен владику у своїй єпархії має людину, яка займається, так би мовити, богословською стороною трансляції молебня. В Ольштинсько-Гданській єпархії УГКЦ такою особою є о. Ігор Губач. Він перекладає Святе Письмо або промови єпископа Аркадія Трохановського польською мовою для титрів на екранах телевізорів. ■

Ігор ЩЕРБА

XX Загальнопольський рисунковий конкурс «Рідні землі дідусів моїми очима»

Праці просимо виконати у форматі А3.

Просимо не класти на малюнки пластиліну та гострих елементів, які можуть пошкодити дитячі роботи під час перевезення.

Братимуться до уваги тільки індивідуальні праці.

На звороті треба вказати: ► ім'я і прізвище дитини ► клас і школу, вік автора ► адресу і номер телефону

Професійне журі оцінюватиме роботи у категоріях виконавців:

1) діти дошкільного віку (до 6 років); 2) школярі 7-9 років (початкова школа); 3) школярі 10- 12 років; 4) школярі 13-15 років.

Найкращі праці будуть нагороджені та експоновані під час **XLVII Фестивалю українських дитячих ансамблів – Кошалін-2022**.

Робіт не повертаємо!

Праці просимо надсилати до 15 травня 2022

на адресу: Związek Ukraińców w Polsce, Zarząd Oddziału w Koszalinie, ul. J. Piłsudskiego 6/1, 75-500 Koszalin.

тел.: 94 /342-64-70, 884-994-009

zup_koszalin@wp.pl

Управа відділу ОУП у Кошаліні

ПРОГРАМА СВЯТКУВАНЬ празника Вознесения Христового 28-29 травня 2022 року в селі Улюч на Сянїччині

Ласкаво запрошуємо всіх, кому дорога пам'ять про рідне село Улюч, на урочисті Богослужіння празника Вознесения ГНІХ.

Субота 28 травня:

14⁰⁰ – молебень біля каплички в неіснуючому селі Грушівка,

15⁰⁰ – молебень і панахида на місці неіснуючої парафіяльної церкви св. Миколая в Улючі, а згодом зустріч біля ватри над Сяном.

Неділя 29 травня:

10⁰⁰ – Служба Божа в церкві Вознесения Христового на горі Дубник в Улючі.

Від оргкомітету: Ярослав Холявка, Данута Співак, Ірени Яворницький

XLVII ФЕСТИВАЛЬ УКРАЇНСЬКИХ ДИТЯЧИХ АНСАМБЛІВ

КОШАЛІН-2022

відбудеться

11-12 червня 2022 року (субота, неділя)
в Балтійському драматичному театрі у Кошаліні
на Театральній площі 1 (Plac Teatralny 1)

Зголошення про участь ансамблів
просимо надсилати поштою до 15 травня ц.р.

на адресу:

Związek Ukraińców w Polsce
Zarząd Oddziału w Koszalinie
ul. J. Piłsudskiego 6/1
75-500 Koszalin

тел.: 94 /342-64-70, 884-994-009

zup_koszalin@wp.pl

У заяві слід вказати:

- назву ансамблю
- місцевість
- ім'я та прізвище керівника, а також його електронну адресу і телефон,
- тему, заголовок, час програми (субота – не довше 15 хв; неділя – 10 хв)
- кількість виконавців та опікунів (1 на 15 дітей)
- кількість мікрофонів тощо.

Управа відділу ОУП у Кошаліні

Відійшли...

Істинно, істинно кажу вам: Той, хто слухає слово Моє і вірує в Того, Хто послав Мене, той має життя вічне, і на суд не приходять, а перейшов од смерті в життя.

«Єв. від Івана 5:24»

Шановні Анно та Юріє Левосюки!

З глибоким сумом і боєм висловлюємо Вам та Вашій родині слова співчуття та підтримки у зв'язку з упокоєнням у Бозі

**с.п. МИРОСЛАВИ РОЖАК
уродженої ТУЦЬКА**

У цей важкий для Вас час ми разом з Вами низько схиляємо голову в скорботі.

Українське вчительське товариство
в Польщі, відділ Перемишль

Від імені Об'єднання лемків прошу вибачення за нестандартну форму великодніх побажань, які були надруковані у №17 «Нашого слова» від 24 квітня 2022 року.

Текст побажань, підготовлений одним із членів Головної управи, не прийняла і не схвалила Президія організації, проте автор все ж таки одноосібно вирішив його опублікувати. Об'єднання лемків є релігійно нейтральним товариством, а його члени належать до різних релігійних конфесій. Якщо чиїсь релігійні почуття були ображені, ми шкодуємо з цього приводу і ще раз просимо вибачення.

Голова Президії ОЛ Григорій Трохановський

Наше Слово

Adres: Redakcja "Nasze Slovo", ul. Kościeliska 7, 03-614 Warszawa,
tel.: prenumerata i reklama – tel./fax 22 677-88-10,
redaktor naczelny – 22 677-88-11, sekretarz redakcji – 22 677-84-46,
redakcja – 22 677-84-45.

E-mail: redakcja@nasze-slowo.pl, prenumerata@nasze-slowo.pl, ogloszenia@nasze-slowo.pl

Internet: www.nasze-slowo.pl

Kolegium Redakcyjne: Khrystyna Zanyk, Piotr Tyma, Paweł Łoza, Tetiana Daniuchenko, Anastazja Krawczuk, Daryna Popil.

Zespół redakcyjny: redaktor naczelny – Khrystyna Zanyk, zastępca redaktora naczelnego – Paweł Łoza, sekretarz – Tetiana Daniuchenko, redaktorzy – Igor Szczerba (Warszawa), Anna Winnicka (Koszalin), Grzegorz Spodarek (Kętrzyn), Katarzyna Komar-Macyńska (Przemyśl), redaktor stylistyczny – Olga Rusina, redaktor techniczny – Olga Michaluk, prenumerata, reklama – Lesia Korostalewycz.

Współpracownicy: Anastazja Krawczuk (Warszawa), Stefan Migus (Olsztyn), Piotr Andrusieczko (Kijów), Bogdan Tchórz (Górowo Iławeckie), Ludmiła Łabowicz (Białystok), Oksana Kulczewycz (Legnica), Jerzy Gawryluk (Bielski Podlaski), Olena Humeniuk (Kijów), Adam Wiewiórka (Legnica), Daryna Popil (Warszawa), Oleksandra Iwaniuk (Warszawa), Zhanna Kuznietsova (Kijów), Ivanna Kyliushyk (Warszawa), Svitlana Melnyk (Kraków), Ivan Kysloshchuk (Lublin), Władysław Graban (Krynica Zdrój), Piotr Wirchniański (Gładyszów).

Wydawca: Związek Ukraińców w Polsce, ul. Kościeliska 7 03-614 Warszawa,
tel.: 22 679-96-77 (sekretariat),

E-mail: sekretariat@ukraincy.org.pl, biuro@ukraincy.org.pl

Internet: http://ukraincy.org.pl

Fotoskład: Redakcja „Nasze Slovo”

Druk: Drukarnia „Efekt”. Nakład 2300 egz.

Pismo dofinansowano ze środków dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Związek Ukraińców w Polsce, ul. Kościeliska 7, 03-614 Warszawa

Konto bankowe dla wpłat w PLN:

47 1160 2202 0000 0000 5515 6292

Konto bankowe dla wpłat w EURO, CAD:

IBAN: PL47 1160 2202 0000 0000 5515 6292

BIC/S.W.I.F.T.: BIGBPLPWXXX

Bank Millennium S.A., ul. S. Żaryna 2a, 02-593 Warszawa

Konto bankowe dla wpłat tylko w USD:

IBAN: PL20 1160 2202 0000 0000 5515 6196

BIC/S.W.I.F.T.: BIGBPLPWXXX

Bank Millennium S.A., ul. S. Żaryna 2a, 02-593 Warszawa

Poglądy autorów publikacji nie zawsze są zbieżne z poglądami redakcji.

Za wiarygodność faktów odpowiadają autorzy.

Redakcja nie zwraca tekstów nie zamówionych oraz zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania i zmiany tytułów. Koresponduje z czytelnikami tylko na łamach tygodnika. Rozpowszechnianie materiałów z „Naszego Słowa” wyłącznie za zgodą redakcji.

Za treść ogłoszeń i reklam redakcja nie ponosi odpowiedzialności.

„Nasze Slovo” dostępne jest w oddziałach Poczty Polskiej, w kioskach RUCH-u, w wybranych EMPIK-ach oraz w wydaniu internetowym www.eprasa.pl/news/nasze-slowo.

Prenumerata realizowana przez RUCH S.A.:

Zamówienia na prenumeratę można składać bezpośrednio na stronie www.prenumerata.ruch.com.pl

Ewentualne pytania prosimy kierować na adres e-mail: prenumerata@ruch.com.pl

lub kontaktując się z Centrum Obsługi Klienta „RUCH” pod numerami: 22 693 70 00 lub 801 800 803 – czynne w dni robocze w godzinach 7⁰⁰ – 17⁰⁰.

Publikacje wyrażają jedynie poglądy autora/ów i nie mogą być utożsamiane z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Statki wyrażają точку zору autorów i nie mogą być uosoblowane oficjalną pozycją Ministra wewnętrznych spraw ta administracji.

ЄВРОПА + УКРАЇНА

Пів року	Рік
АВІАПОШТА	
395,00 зл	790,00 зл
95,00 євро	190,00 євро

КАНАДА

Пів року	Рік
АВІАПОШТА	
395,00 зл	790,00 зл
145,00 дол КАНАД.	290,00 дол КАНАД.

США, АВСТРАЛІЯ

Пів року	Рік
АВІАПОШТА	
395,00 зл	790,00 зл
113,00 дол США	225,00 дол США